

УДК 72.01+ 72.03

С. О. Смоленська,

*канд. арх., доц. кафедри архітектурного проектування
Харківського національного університету будівництва та архітектури*

ПРОГНОСТИКА В АРХІТЕКТУРНІЙ ШКОЛІ: ДОСВІД РАДЯНСЬКОГО АВАНГАРДУ 1920х-1930х рр.

Анотація: у статті розглянуто передумови формування прогностичного мислення у молодого покоління здчих, роль в цьому української архітектурної школи 1920-30-х рр.

Ключові слова: прогностика, архітектурна школа, радянський авангард.

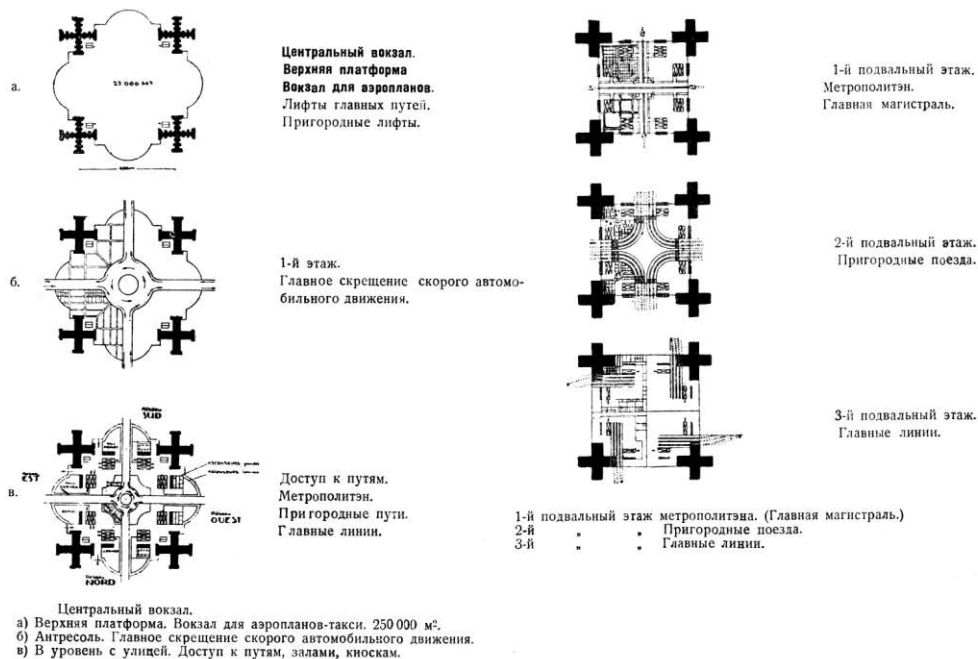
Постановка проблеми. Архітектурно-містобудівне проектування за своєю природою — явище прогностичне. В проектах закладаються, плануються, передбачаються ще не існуючі будівлі, райони, міста. Чи вони дійсно будуть відповідати потребам людей через 20, 30 років, чи вже незабаром виявляться морально застарілими? Як навчити майбутнього архітектора прогностичному мисленню, яке дозволяє йому знаходити в сонмі напрямків, тенденцій, ідей сучасної архітектури найбільш прогресивні, життєздатні, аби, спираючись на них, він міг створювати, архітектуру, розраховану не тільки на сьогоднішній день, але й на майбутнє?

Ле Корбюз'є в свій час з гіркотою зауважив: «Хто не рухається вперед — приходять до загибелі. І тільки в архітектурі — це її, на жаль, привілей — ми ніколи не дійдемо до занепаду». Самого Корбюз'є відносили до великих провидців. Концепції, закладені в його проектах і книгах ще на початку минулого століття, й досі не до кінця втілені. Наприклад, його проект 3-х мільйонного міста 1922 року з багаторівневим підземним простором, злітно-посадковим майданом для аеропланів, як одним з різновидів міського транспорту, й сьогодні здається злободенним (рис. 1) [1].

У 1920ті—30ті рр. радянські конструктивісти взялися спростувати цю тезу, цей сумнівний «привілей» архітектури, концентруючи в своїх проектах інноваційні ідеї, які згодом вплинули на її розвиток по всьому світу.

Говорячи про прогностику, ми маємо на увазі погляд у майбутнє, його передбачення. Але іноді корисно зазирнути у минуле, згадати той героїчний період нашої історії, коли прогностика була метою архітектури, головним її завданням, коли винахідництво, новаторство, передбачення майбутнього були справами звичайними і буденними. Навіть сьогодні, переглядаючи талановиті проекти тих років — втілені і невтілені — знаходиш свіжі ідеї, сучасні теми, образи, композиційні і конструктивні винаходи. Але ж багато проектів було

створено ще в пору студентства їх авторів (дипломна робота Івана Леонідова, яка обійшла сторінки світової архітектурної преси, та ін.). Це означає, що сам процес навчання професії був спрямований на вироблення у майбутніх зодчих нетривіальних, принципово нових проектних рішень. То ж не випадково дослідним матеріалом статті слугували здебільшого студентські роботи, які демонструють рівень архітектурної освіти того часу, її прогностичну складову.

*Рис. 1. Ле Корбюзьє. Проект сучасного міста на 3 000 жителів.
Центральний багаторівневий вокзал.*

Ціль, поставлена у статті: виявити передумови формування авангардного інноваційного мислення у молодих архітекторів; роль в цьому процесі українських архітектурних шкіл часів радянського авангарду.

Передові архітектурні школи країни в ті роки стали центрами підготовки архітекторів-новаторів. Вони були й своєрідними лабораторіями, де закладалася і проходила апробацію нова педагогічна система, йшов пошук прогресивних методів викладання.

Особливо яскраво проявилися авангардні ідеї в навчальній методиці і програмах московського ВХУТЕМАСа (пізніше ВХУТЕІНа), де був розроблений цілий ряд пропедевтичних дисциплін, які вела передова професура: «Простір» (М. Ладовській, В. Крінській, М. Докучаєв), «О'єм» (А. Лавінський, Б. Корольов), «Колір» (Л. Попова, О. Веснін); «Графіка» (О. Родченко). Курс лекцій з теорії композиції читав М. Гінзбург.

В Києві центром підготовки архітекторів-новаторів у ті роки був Архітектурний факультет Київського художнього інституту 9 (КХІ) як зазначав у 1927 журнал «Современная архитектура» —орган Товариства Сучасних

Архітекторів, відсутність широкого будівництва і вимоги нових сил, які висував час, змусили художнє життя сконцентруватися в школі, зокрема, на архітектурному факультеті КХІ, якому доводилося «весь час вести боротьбу з відсталістю і зашкарублістю, досить сильною ще в архітектурних колах Києва» [2]. На факультеті в ту пору зосередились кращі архітектурні сили. Майстерню з проектування будинків культурно-освітнього та адміністративного призначення очолював проф. П. Альошин, промислових будівель та будівель зв'язку — проф. О. Вербицький, житла і лікувальних установ — проф. В. Риков [3]. Особистості викладачів, оригінальність їх підходів до викладання предметів впливали на активізацію творчої ініціативи у студентів.

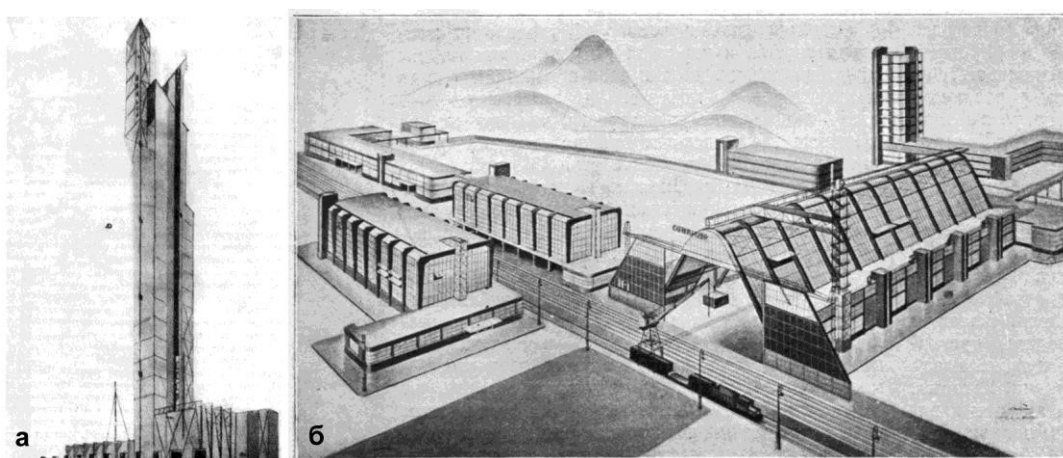

Рис. 2. Проекти студентів ВХУТЕМАС, 1920-і рр.: а. І. Леонідов. Проект типографії газети «Известия». Контрольна робота. Керівник – О.Веснін. б. О. Зальцман. Контрольна робота. Проект кино-містечка на березі Чорного моря.

У числі майже сотні підготовлених інститутом за період 1924-30 рр. спеціалістів — відомі українські зодчі: В.Заболотний, І.Каракіс, П.Костирко, Н.Манучарова, І.Малоземов, Н. Холостенко (рис.3), П.Шпара, Я. Штейнберг [4].

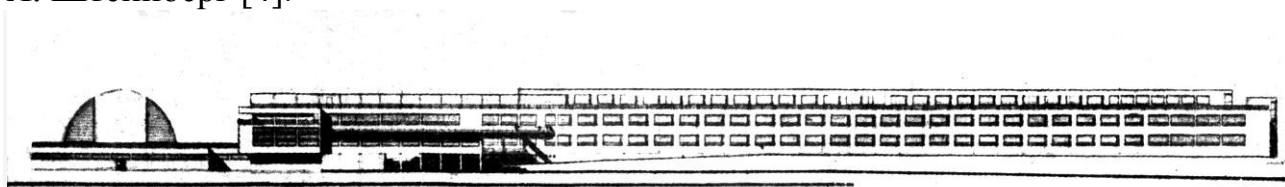

Рис. 3. Дипломний проект студента КХІ В. Заболотного. Профілакторій. Фасад.

Аналогічні художні інститути з архітектурними факультетами створюються в Харкові (ХХІ) і Одесі. Крім того, в Харкові підготовка фахівців архітектурно-будівельного профілю була організована в Технологічному інституті (ХТІ). У ті роки (1924-1929) в ХТІ отримали освіту такі, згодом, видатні майстри, як Е. Гамзе, О. Душкин, Я. Ліхтенберг, Л. Лоповок та ін. У

Харківському художньому інституті навчалися В. Андрєєв, В. Приймак, Г. Андрющенко, Б. Батурічев, В. Богомолів, І. Єрмілов, О. Кас'янов, В. Костенко, Є. Лимарь, Г. Логвин, М. Мовшович, В. Орехов, В. Петі, В. Пушкарьов, І. Таранов, Д. Торубаров (рис. 4), Д. Черновол, Г. Яновицкий та ін. [5].

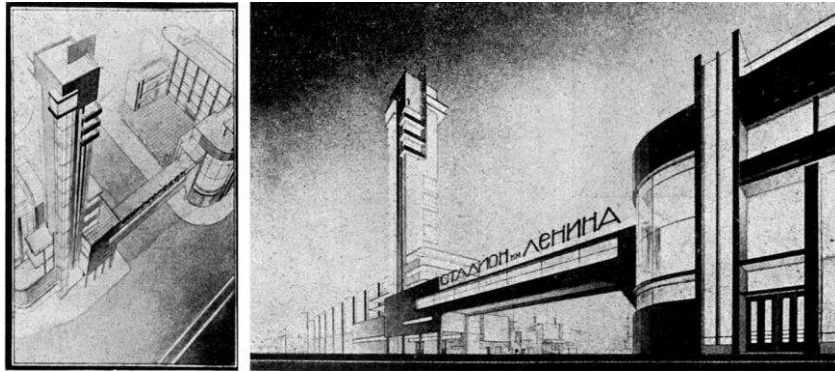

Рис. 4. Студент Д. Торубаров, ХХІ. Вхід до спортмістечка. 1929.

Наприкінці 20-х років до викладання в ХХІ були залучені обдаровані випускники архітектурного факультету О. Кас'янов і Д. Торубаров, а також І. Малоземов, П. Шпара, які приїхали з Києва. Творча спрямованість навчання на факультеті яскраво відбивала тенденції оновлення зодчества, націленість на пошук інноваційних неординарних рішень. В інституті панувало захоплення авангардними ідеями. Багато студентів брали активну участь у діяльності архітектурних об'єднань: ТСАУ (Товариство сучасних архітекторів України), ВУОПРА (Всеукраїнське об'єднання пролетарських архітекторів). С. Кравец настільки високо оцінив рівень підготовки у харківській архітектурній школі в ті роки, що назвав ХХІ, який «з року в рік поповнює і посилює наші архітектурні сили», найкращим в Україні, підкреслив «факт появи кристалізованого, другого в СРСР центру, що дедалі яскравіше і визначніше викреслюється» [6]. Переважна кількості дипломних проектів мала, на його думку, «відбиток глибокої продуманості композиції, і в більшості, блискуче графічне оформлення», нові способи розв'язання задач [6]. Випускникам 1929 року, трьом «носіям нової архітектури»: М. Мовшовичу, А. Пащенко та Т. Костенко було в якості заохочення призначено відрядження за кордон.

Для української школи 1920х-1930-х рр., її найбільш прогресивної частини, як і для московської, характерною рисою була спрямованість на стимуляцію інтересу студентів до всього нового, прогресивного. Цьому сприяв, крім усього іншого, і підбір тем курсового та дипломного проектування: злободенних, іноді абсолютно новаторських, що, без сумніву, вимагало від учнів знань останніх сучасних тенденцій в архітектурі та будівництві, розвивало в них прогностичні здібності. Дипломна робота Миколи Холостенко в КХІ став проект аеропорту міжнародних сполучень, орієнтований на одне з великих міст України: Київ, Харків, Полтаву [7]. Тема дипломного проекту

П. Юрченко був «Палац культури», В. Заболотного — «Профілакторій», О. Смика — «Будинок уряду УРСР» (рис. 5).

Журнал «Зодчество» подав огляд десяти дипломних проектів випускників КХІ 1928 року. У статті молодих архітекторів критикували за тенденцію до канонізації деяких архітектурних прийомів сучасної архітектури, за захоплення формальною її стороною. Але щодо проектів, визнавалося: «майже всі вони виконані в «новому дусі», нових формах, що все те, що є новітнього в архітектурі, знайшло в них своє відображення» [7].

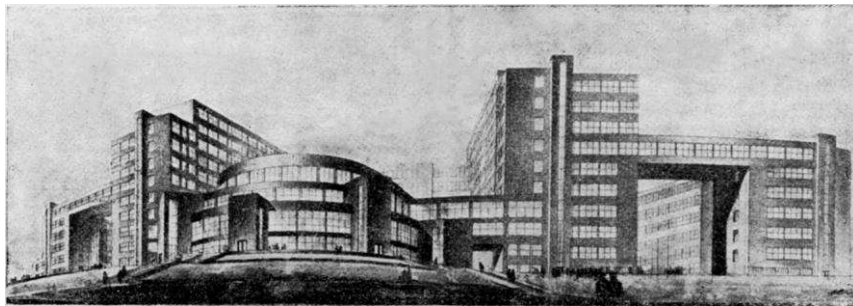

Рис. 5. О. Смик, КХІ. Будинок уряду УРСР. Дипломний проект. 1928.

Педагоги — визнані зодчі — охоче співпрацювали з молоддю, залучали їх до вирішення реальних проектних завдань. Валеріан Риков — автор першої кінофабрики на Україну — притягнув до її проектування в якості свого помічника Івана Малозьомова прямо зі студентської лави [8]. Петро Альошин набрав команду з фахівців, які тільки-но закінчили ВНЗ, для роботи над інноваційним для того часу завданням створення міста на 100.000 тисяч жителів при найбільшому в країні тракторному заводі, який зводився у Харкові. За визнанням самого Альошина, саме завдяки «молоді, силами якої головним чином і створені були архітектурні об'єкти Тракторобуду», «вся робота з остаточного встановлення житлобудівництва і громадського сектора ув'язана з виконаним до 28 березня 1930 проектом планування, була виконана в до того небувалий термін — 40 днів». Причому, проектувальники працювали, часто, цілодобово, «не маючи ще зразків будівництва Соцмістечка і йдучи попереду інших подібних будівництв», що вимагало від них не тільки глибокого вивчення матеріалу, а й вироблення «нових установок як щодо побуту у всіх його проявах: житло, виховання, освіта, харчування, фізкультура, медична допомога, відпочинок тощо, так і в сенсі архітектурного оформлення» [8].

Ініціювати, мобілізувати передове мислення допомагали і численні конкурси, які тоді проводилися. Нарівні з визнаними авторитетами в них брали активну участь і молоді автори, які ще продовжували свою освіту в інституті. Атмосфера здорової конкуренції спонукала і професіоналів, і ще неоперену молодь до прогностичного підходу, до пошуку найкращих проектних рішень. Достатньо згадати конкурс на проект державного українського театру масового

музичного дійства на 4000 чоловік у Харкові (1930), на якому було представлено 144 проекти, більшість з яких було надіслано з-за кордону. Підсумки конкурсу виявили сміливі новації у вирішенні проблем сучасного театру, які є актуальними й донині. Були серед учасників і студенти з Москви (ВАБІ) – група під керівництвом О. Власова (пізніше, в післявоєнні роки він працював у Києві головним архітектором, брав участь у відродженні Хрещатика).

І для української архітектурної школи конкурсне проектування було важливим моментом в процесі формування мислення та набуття професіоналізму майбутніми зодчими. У 1925 році за підсумками проведеного Московським Архітектурним Товариством всесоюзного конкурсу на будівництво Палацу Праці ім. Леніна в Ленмістечку (Ростов-на-Дону) групі студентів Київського художнього інституту під керівництвом П. Альошина була присуджена п'ята премія (таку ж саму премію одержав і проект відомого архітектора М.Я. Гінзбурга). Одним з перших випусків на архітектурному факультеті Харківського будівельного інституту (утворений в 1930 році) дві групи студентів в якості дипломної роботи виконали проекти за програмою конкурсу на Палац Рад в Москві (обидва отримали заохочувальні премії) [5]. Одну з трьох перших премій на тому ж конкурсі отримали випускники харківської школи 1930 року О. Душкін і Я. Додіца.

Рис. 6. Дипломні проекти ХХІ: а. С. Лимар. Проект вокзалу; б. В. Костенко. Проект Всеукраїнського художнього інституту. 1929.

Висновки.

Можна виділити деякі риси, характерні для передової української архітектурної школи періоду радянського авангарду, що сприяли формуванню авангардного мислення у молоді:

- розробка нових, передових методів викладання;
- індивідуальна педагогіка, вплив особистості майстра-педагога;
- підбір тематики архітектурних проектів (вибиралися найбільш актуальні, нові для архітектури теми та об'єкти);
- участь у професійних конкурсах;
- високий професійний рівень випускників.

Історичний досвід архітектури радянського авангарду 1920х-1930х рр. свідчить про існування глибоких традицій прогностичного концептуального проектування в українській архітектурній школі, які слід розвивати. Важливу роль у формуванні авангардного мислення у молодого покоління здчих сьогодні, як і в минулі роки, мають відігравати інноваційні технології в архітектурній освіті, застосування сучасних методик навчання.

Список використаних джерел:

1. Корбюзье. Планировка города. – М.: ОГИЗ-ИЗОГИЗ, 1933. – С.106-110.
2. Хроника вузов. Архитектурная жизнь Украины // Современная архитектура, 1927 – №3. – С. 109.
3. Архитектурный факультет Киевского художественного института // Современная архитектура, 1927. – №3. – С. 110.
4. Н. Кондель. Этапы становления архитектурного образования на Украине // Строительство и архитектура, 1985. – №3. – С. 24-27.
5. О.Ю.Лейбфрейд. Очерк истории архитектурного факультета. – Харьков, 1986. Рукопис. (З фондів Музею Харківського національного університету будівництва та архітектури)
6. Кравець. Твердий крок // Нова Генерація, 1929. –№ 10, С. 67– 68.
7. Нова генерація, 1929. – № 2. – С. 62.
8. Зодчество, 1928 р. –№ 7-8. – С.141.
9. ЦДАМЛМ України, ф.1042, оп. 1, од.зб.79.
- 10.ЦДАМЛМ України, ф. 8, оп. 1, од.зб. 265.

Аннотация

В статье рассмотрены предпосылки формирования прогностического авангардного мышления у молодого поколения здчих, роль в этом украинская архитектурной школы 1920-30-х гг.

Ключевые слова: прогностика, архитектурная школа, советский авангард.

Annotation

The article examines the development of prognostic thinking of young architects and its role in Ukrainian architectural schools in the 1920s and 30s.

Keywords: prognostics, school of architecture, the Soviet Avant-Garde.